

ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ : ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ

ΤΟΜΟΣ ΤΡΙΑΚΟΣΤΟΣ

ΙΟΥΛΙΟΣ — ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ

1941

ΙΩΑΝΝΗΣ Δ. ΚΟΛΛΑΡΟΣ & Σ^{ΙΑ} Α.Ε.

ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ "ΕΣΤΙΑΣ",

38 — ΣΤΑΔΙΟΥ — 38

ΑΘΗΝΑΙ

Η ΑΥΤΟΒΙΟΓΡΑΦΙΑ ΤΟΥ ΠΑΠΑΔΙΑΜΑΝΤΗ

[Πρωτοδημοσιεύτηκε ἀπ' τὸ Γιάννη Βλαχογιάννη στὸ πανηγυρικό τεύχος τῆς « Πολιτείας » (¹) τῆς 13 τοῦ Σεπτεμβρίου 1925. Ἀναδημοσιεύτηκε ἀπὸ τὸν Octave Merlier στὰ 1934, στὸν τόμο « Α. Παπαδιαμάντη, Γράμματα, μὲ πρόλογο καὶ σημειώσεις Octave Merlier (²). Ἐν Ἀθήναις (Σιδέρης) 1934 », σελ. 247. Στὸν ἴδιο τόμο (σελ. 248 *) ὑπάρχει καὶ ἡ ἀλοσεβιδική φωτοτυπία τοῦ αὐτοβιογραφικοῦ αὐτοῦ σημειώματος.]

Ἐγενήθην ἐν Σκιάθῳ, τῇ 4 Μαρτίου 1851. Ἐβγήκα ἀπὸ τὸ Ἑλληνικὸν Σχ[ολεῖον] εἰς τὰ 1863, ἀλλὰ μόνον τὸ 1867 ἐστάλην εἰς τὸ Γυμνάσιον Χαλκίδος, ὅπου ἤκουσα τὴν Α' καὶ Β' τάξιν. Τὴν Γ' ἐμαθήμευσα εἰς Πειραιᾶ, εἶτα διέκοψα τὰς σπουδὰς μου, καὶ ἔμεινα εἰς τὴν πατρίδα. Κατὰ Ἰούλιον τοῦ 1872 ἐπῆγα εἰς τὸ Ἅγιον Ὄρος χάριν προσκυνήσεως, ὅπου ἔμεινα ὀλίγους μῆνας. Τῷ 1873 ἦλθα εἰς Ἀθήνας καὶ ἐφοίτησα εἰς τὴν Δ' τοῦ Βαρβακείου (³). Τῷ 1874 ἐνεγράφην εἰς τὴν Φιλοσοφικὴν Σχολήν, ὅπου ἤκουα κατ' ἐκλογὴν ὀλίγα μαθήματα φιλολογικά, κατ' ἰδίαν δὲ ἠσχολούμην εἰς τὰς ξένας γλώσσας.

Μικρὸς ἐξωγράφισα Ἅγιους, εἶτα ἔγραφα στίχους, καὶ ἐδοκίμαζα νὰ συντάξω κωμωδίας. Τῷ 1868 ἐπεχείρησα νὰ γράψω μυθιστόρημα. Τῷ 1879 ἐδημοσιεύθη ἡ « Μετανάστις », ἔργον μου, εἰς τὸν Νεολόγον Κωνσταντινουπόλεως. Τῷ 1881 ἐν θρησκευτικόν (⁴) ποιημάτων (⁵) εἰς τὸ περιοδικὸν Σωτήρα (⁶). Τῷ 1882 ἐδημοσιεύ-

(¹) Τὸ τεύχος αὐτὸ εἶναι ἀπὸ τὰ καλλίτερα πού βγήκαν πρὸς τιμὴν τοῦ Παπαδιαμάντη. Περιέχει σημαντικὰ ἄρθρα τοῦ Πολίτη, τοῦ Παπαντωνίου, τοῦ Βλαχογιάννη κ.ἄ.

(²) Ἡ ἔκδοσις τοῦ αὐτοβιογραφικοῦ σημειώματος ἀπ' τὸν κ. Merlier ἔγινε μὲ τὴ συνθησιμένην εἰς σοφὸ φίλον προσοχὴν καὶ ἐπιμέλειαν, ἀλλὰ παράσπει ἕνας ὀλόκληρος στίχος τοῦ χειρογράφου, ὅπου καθορίζεται ἡ παραμονὴ του εἰς τὴν πατρίδα ἀρκετὸ καιρὸ, καὶ ὁ μῆνας πού ἔφυγε καὶ πῆγε εἰς τὸ Ἅγιον Ὄρος. Ἔτσι ἢ ἄλλως κακότεχνη, ἀδιανόητη καὶ ἀνακριβὴς φράσις « Τὴν Γ' ἐμαθήμευσα εἰς Πειραιᾶ, εἶτα διέκοψα τὰς σπουδὰς μου, καὶ ἔμεινα εἰς τὸ Ἅγιον Ὄρος χάριν προσκυνήσεως, ὅπου ἔμεινα ὀλίγους μῆνας » εἰς τὸ κείμενον τοῦ Merlier, πρέπει ν' ἀντικατασταθῇ μὲ τὴν πραγματικὴν καὶ σωστὴν τοῦ χειρογράφου, ὅπως τὴ δίνουμε εἰς τὴν ἔκδοσίν μας: « Τὴν Γ' ἐμαθήμευσα εἰς Πειραιᾶ, εἶτα διέκοψα τὰς σπουδὰς μου καὶ ἔμεινα εἰς τὴν πατρίδα. Κατὰ Ἰούλιον τοῦ 1872 ἐπῆγα εἰς τὸ Ἅγιον Ὄρος χάριν προσκυνήσεως, ὅπου ἔμεινα ὀλίγους μῆνας ». Τὰ ὑπογραμμισμένα εἶναι ὁ στίχος πού λείπει.

(³) Ὁ Merlier διαβάσει Βαρβακίου, ἀντὶ Βαρβακείου πού ἔχει καθαρὰ τὸ χειρόγραφο.

(⁴) Ὁ Merlier: Θρησκευτικόν.

(⁵) Στὸ περιοδικὸν αὐτό, πού ἦταν ἀντιμακρρακικὸ βῆμα τῆς ἐποχῆς καὶ ὅπου συνεργάζονταν πολλοὶ νέοι θεολόγοι, ὅπως ὁ ἐπικριτὴς τοῦ Μακρᾶκη Χρῆσανθος Κ. Μακρῆς καὶ ἄλλοι, ἔδωκε ὁ Παπαδιαμάντης ὄχι ἕνα, ἀλλὰ δύο θρησκευτικὰ ποιήματα. Τὸ ἕνα ἐπιγράφεται Δέησις (Σωτήρ, Ε', Ὀκτώβρης τοῦ 1881, σελ. 31-32) καὶ τὸ ἄλλο Ἡ ἔκπτωσις ψυχῆ (αὐτ. Γενάρης τοῦ 1882, σελ. 128). Στὸ ἴδιο περιοδικόν, δύο μῆνες πρὶν νὰ φανῇ τὸ πρῶτον τοῦ ποιήματος, ὁ Παπαδιαμάντης ἔδωκε (τόμ. Δ', τεύχ. ΙΑ', Αὐγουστὸς 1881, σελ. 352 α-β) τὸ γνωστὸ φιλοσοφικὸ-ἀπολογητικὸν τοῦ ἄρθρου Ἡ ἔννοια τοῦ Θεοῦ καὶ ὁ ὕλισμός, πού εἶναι μὲν δημοσιευμένον εἰς τὰς ἐκδόσεις Φέξη καὶ Ἐλευθερουδάκη (στὸν τόμον: Τῶν μετὰ θάνατον. Ἡ χολερισμένη, σελ. 64-65 τῆς ἐκδ. Φέξη), ἀλλ' ἀγνοούσαμε ὡς τώρα τὴν πρώτην τὴν ἐκδοσίν. Προσπαθώντας εἰς τὸ βιβλίον μου γιὰ τὸν Παπαδιαμάντη (σελ. 56-57) νὰ χρονολογήσω τὸ ἄρθρον αὐτό, ἔγραφα εἰς τὰ 1938: « Τὸ ἄρθρον « Ἡ ἔννοια τοῦ Θεοῦ καὶ ὁ ὕλισμός » εἶναι: τὸ 1881, γραμμένον δύο μῆνες μετὰ τὸ θάνατον τοῦ Λιτιρέ, γιὰτὶ γράφει ρητῶς: « Ὁ περιώνυμος Λιτιρέ, ἀποθανὼν πρὸ δύο μηνῶν ἐν Παρισίοις... ». Τὸ ἄρθρον τυπώθηκε εἰς τὴν ἔκδοσιν Φέξη μαζί μὲ τὰ διηγήματα ἀπὸ χειρόγραφον καὶ τὸ θεωροῦσαν ἀνέκδοτον [εὐρεθὲν μετὰ θάνατον], πρᾶγμα πού δὲν ἀποκλείεται. Τὸ πιθανώτερον ὅμως εἶναι πὼς κάποιος ἔχει δημοσιεύσῃ, σὲ ἐφημερίδα ἢ περιοδικόν τοῦ 1881. Ἡ χρονολόγησις τοῦ κομματιοῦ, πού μᾶς δείχνει τὴν πνευματικὴν ἐπιδιώξιν καὶ τὰ ἐνδιαφέροντα τοῦ Παπαδιαμάντη εἰς τὰ 1881, ἔχει ἀνεκτίμητον βιογραφικὴν καὶ κριτικὴν σημασίαν. Ἡ ὑπόθεσις καὶ μαζί ἡ διαπίστωσις μου ἐκείνη ἐπαληθεύεται σήμερον ἀπ' τὰ πράγματα. Ὅπως διαπίστωσα, τὸ κομμάτι εἶναι τοῦ 1881, καὶ, ὅπως ὑπέθετα,

θη[σαν] (*) «Οἱ Ἐμποροὶ τῶν Ἐθνῶν» εἰς τὸ Μὴ Χάνεσαι. Ἀργότερα ἔγραψα περὶ τὰ ἑκατὸν (**) διηγήματα, δημοσιευθέντα εἰς διάφορα περιοδικὰ καὶ ἐφημερίδας.

Α. Π. [ΠΑΠΑΔΙΑΜΑΝΤΗΣ]

ἔχει δημοσιευτῆ σὲ περιοδικὰ τῆς ἴδιας χρονιάς, στὸ ἴδιο ἐκείνο περιοδικὸ ποὺ ἀργότερα φιλοξένησε τὰ δύο θεησκοπικὰ του ποιήματα καὶ μετὰ τοὺς θεολογικοὺς κύκλους τοῦ ὁποίου ὁ Παπαδιαμάντης εἶχε μεγάλο ψυχικὸ καὶ ἰδεολογικὸ σύνδεσμο — ἴσως ἀπ' τοὺς πρώτους σημαιοφόρους καὶ στρατιῶτες τοῦ ἰδεαλισμοῦ καὶ τῆς Ὀρθοδοξίας ἐνάντια στὸ νεοφανέροστο τότε στὴν Ἑλλάδα ὕλισμὸ (φναιοκρατία, δαρβινισμὸς κλπ. κλπ.). Κάποιε θὰ εὐτυχήσουμε νὰ βροῦμε, σκορπισμένα σὲ περιοδικὰ καὶ ἐντυπα τοῦ καιροῦ, καὶ ἄλλα παρόμοια ἄρθρα τοῦ πρώτου Παπαδιαμάντη, ποὺ εἶχε βρῆ πιά τὸ δρόμο, καὶ ὄριμος καὶ προσανατολισμένος ἐπαιρνε τὴ στάση του μέσα στὴ ζωὴ καὶ στὴν ἐποχὴ του. Σχετικὰ μὲ τὸ ἄρθρο αὐτό, ὡς προσετέθη ὅτι ἡ παραβολὴ του μὲ τὴν πρώτη του στὸ Σωτήρα ἔκδοση δὲν παρουσιάζει καμμιά διαφορὰ, μόνον ἔχει δύο σωστὲς γραφές, ποὺ οἱ ἐκδόσεις Φέξη καὶ Ἐλευθερουδάκη ἐπαναλαμβάνουν, ἢ μιὰ ἴσως ἀπ' τὴν ἄλλη, λανθασμένες. Ἔτσι, στὴν τελευταία παράγραφο, ἀντὶ «μετεῖχε τῆς οὐσίας τοῦ ἀληθοῦς καὶ μετεδίδον αὐτῆς πρὸς πάντας», γρ. «μετεῖχε . . . καὶ μετεδίδου . . .». Στὴν ἴδια παράγραφο, ἀντὶ τοῦ ἀδιανόητου «ἢ μανία τοῦ κενὰ ἐκάστοτε λέγειν», γρ. «ἢ μανία τοῦ καινὰ ἐκάστοτε λέγειν».

(*) Στὸ χγφ. δὲν εἶναι ὑπογραμμισμένο, ἀπὸ παραδρομὴ.

(**) Τὸ χγφ. : ἐδημοσιεύθη.

(*) Τὸ σωστὸ εἶναι «περὶ τὰ διακόσια», γιατί ὁ ἀριθμὸς τῶν ὡς τώρα ἐξακριβωμένων ἢ γνωσῶν διηγημάτων τοῦ Παπαδιαμάντη φτάνει τὰ 180 περίπου.

Γ. ΒΑΛ.

Τὸ ἰδιάζον εἰς τοὺς χριστιανικοὺς ναοὺς γνώρισμα εἶναι ἡ σεμνότης καὶ ἡ μεγαλοπρέπεια, τὸ γνώρισμα δὲ αὐτὸ δὲν ἀποκλείει ἢ εὐτέλεια . . . Τῷ ὄντι ἡ εὐτέλεια [ἢ Θουκυδίδειος] οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ ἀπλότης, ὁ τύπος δὲ ὁ Χριστιανικὸς ὡς καὶ ὁ Ἑλληνικὸς θηρεύει τὴν ἀπλότητα.

* *

Γραικύλος τῆς σήμερον, ὅστις θέλει νὰ κάμῃ δημοσίᾳ τὸν ἄθεον ἢ τὸν κοσμοπολίτην, ὁμοιάζει μὲ γάνον ἀγορθούμενον ἐπ' ἄκρων ὀνύχων καὶ τανυόμενον νὰ φθάσῃ εἰς ἕψος καὶ νὰ φανῇ καὶ αὐτὸς γίγας. Τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος ἔχει καὶ θὰ ἔχῃ διὰ παντὸς τὴν ἀνάγκην τῆς θεησκείας του.

* *

Ὅλα τὰ παλαιά, τὰ ἀπὸ δεκαπέντε αἰῶνων λελυμένα δογματικῶς καὶ ἠθικῶς ζητήματα, εὐρίσκονται ἐκάστοτε ἄνθρωποι νοσοῦντες ἐξ ἐλαφρότητος καὶ ρεκλαμομανίας διὰ νὰ τ' ἀνακαινίσουν καὶ νὰ τ' ἀνακατεύουν.

Α. ΠΑΠΑΔΙΑΜΑΝΤΗΣ